

Małgorzata Kostrzewska

REWITALIZACJA PRZESTRZENI MIEJSKIEJ POPRAZ WYDARZENIA I INICJATYWY SPORTOWE

Słowa kluczowe: sport i rekreacja, proces rewitalizacji, wielkie wydarzenia sportowe, inicjatywa oddolna, integracja i włączenie społeczne.

URBAN REGENERATION THROUGH THE SPORTING EVENTS AND INITIATIVES

Keywords: sport and recreation, revitalisation process, major sporting events, bottom-up initiative, integration and social inclusion.

Wstęp

Sport i rekreacja ruchowa, ze względu na swoją wieloaspektową rolę (prozdrowotną, społeczną, integrującą) oraz wymiar przestrzenny (urządzenia i obiekty sportowe, tereny rekreacyjne), są integralnym elementem przestrzeni miejskiej. Sport w mieście wyraża się jednak nie tylko poprzez obecność obiektów sportowych, ale przede wszystkim poprzez ludzi uprawiających różne formy sportu i rekreacji ruchowej. Formy spędzania czasu wolnego są elementem miejskiej rzeczywistości, mogą mieć zatem bezpośredni wpływ na przekształcanie i kreowanie przestrzeni w mieście dla funkcji sportu i rekreacji¹. Co istotne, aktywność fizyczna mieszkańców miast nie zawsze odbywa się w miejscach ściśle do tego przeznaczonych. Bieganie, nordic walking, jazda na rowerze, jazda na łyżworolkach, jazda i ewolucje na deskorolce, aktywne spacerowanie odbywają się w wielofunkcyjnych przestrzeniach publicznych. Ulice, place, deptaki, skwery, parki, podwórka są tymi przestrzeniami, w których na równi z boiskami i halami sportowymi można spotkać się z aktywnością fizyczną mieszkańców. Głównymi celami podejmowania rekreacji fizycznej jest dbanie o zdrowie, poprawa sprawności, realizacja zainteresowań i integracja społeczna. Umożliwienie realizacji tych celów prowadzi wprost do podniesienia jakości życia w mieście dzięki rosnącej satysfakcji z prowadzonego stylu życia.

O poziomie jakości życia w mieście świadczy zatem zarówno możliwość zaspokajania różnorodnych potrzeb, jak i jakość otaczającej przestrzeni. Dlatego postulat rewitalizacji miejskich obszarów zdegradowanych wydaje się aktualnie jednym z najistotniejszych elementów myślenia o mieście. Rewitalizacja, zdefiniowana w niedawno przyjętej ustawie jako „proces wyprowadzania

¹ Postawka M., *Sport in the Space of Contemporary City*, „Research Yearbook”, Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku, Gdańsk 2005.

ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji² ma na celu integrację społeczną oraz poprawę jakości życia.

Pomimo silnych związków sportu i rekreacji z przestrzenią miasta, w Polsce stosunkowo rzadko można zaobserwować wykorzystanie cech i wartości sportu w procesie rewitalizacji przestrzeni miejskiej. W krajach wysoko rozwiniętych jest to zjawisko coraz bardziej powszechne. Powiązania rewitalizacji i sportu można najczęściej zaobserwować przy okazji organizacji różnorodnych wydarzeń i inicjatyw sportowych, które odbywają się w obszarach objętych programami odnowy miejskiej. Można wyodrębnić trzy główne uwarunkowania występowania tych powiązań: po pierwsze, związek rewitalizacji i sportu jest najsilniej eksponowany podczas organizacji największych wydarzeń sportowych o światowym lub kontynentalnym zasięgu, takich jak igrzyska olimpijskie oraz mistrzostwa Świata i Europy w piłce nożnej; po drugie – podczas przedsięwzięć aktywizujących mieszkańców w formie organizacji lokalnych wydarzeń sportowych. Przedsięwzięcia te organizowane są najczęściej przez samorządy, instytucje i organizacje zaangażowane w lokalne procesy rewitalizacji i służą przede wszystkim integracji społeczności lokalnej oraz wyrabianiu nawyków aktywnego spędzania czasu; po trzecie – sport pojawia się jako element procesu rewitalizacji w efekcie oddolnych inicjatyw podejmowanych samodzielnie przez społeczności lokalne. Udział tych inicjatyw w procesie rewitalizacji bywa czasem nieuświadomiony, jednak może on odgrywać znaczącą rolę w integracji i włączeniu społecznym mieszkańców danego obszaru (osiedla, dzielnicy).

Na podstawie powyższej obserwacji postawiono następujące pytania badawcze: Które z przedstawionych powiązań można uznać za najbardziej skuteczne w procesie odnowy przestrzeni miejskiej? Jakie znaczenie ma „odgórność” i „oddolność” wydarzeń? Co jest największą wartością związku sportu i rewitalizacji? Próba odpowiedzi na te pytania została podjęta poprzez przeanalizowanie studiów przypadków wybranych miast, polskich i zagranicznych, odnoszących się do wydarzeń i inicjatyw sportowych różnej skali i rangi, powiązanych formalnie lub nie z procesami odnowy miejskiej. Artykuł kończą wnioski wynikające z przeprowadzonych analiz i studiów porównawczych.

1. Wielkie wydarzenia sportowe i rewitalizacja

Głównymi celami organizacji największych wydarzeń sportowych o zasięgu globalnym są najczęściej promocja miasta, wzrost jego międzynarodowej kon-

² Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dz. U. z 2015 r., poz. 1777.

kurencyjności oraz budowanie pozytywnego wizerunku w świecie³. Do najważniejszych wydarzeń sportowych, określanych w literaturze międzynarodowej jako *mega events* lub *major events*, należą przede wszystkim: letnie i zimowe igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata w piłce nożnej oraz mistrzostwa Europy w piłce nożnej. Organizacja wydarzeń o tak wielkiej skali wymaga znacznych przekształceń w strukturze miasta, dlatego przy okazji przygotowań bardzo często pewne obszary miast poddawane są procesom rewitalizacji. W przypadku organizacji igrzysk olimpijskich można zaobserwować trend lokowania terenów olimpijskich na obszarach zdegradowanych, wymagających kompleksowej odnowy. Po funkcjonalno-przestrzennych transformacjach przywraca się je miastu i jego mieszkańcom. Dla mieszkańców najbardziej korzystną sytuacją jest ta, w której zarówno proces rewitalizacji, jak i wznoszenie nowych obiektów widowiskowych i sportowych wynikają z rzeczywistych potrzeb społeczności. Decyzje o organizacji imprez najwyższej rangi zapadają jednak na szczeblu centralnym, krajowym i nierzadko zostają mieszkańcom narzucone z góry. Odgórność tego procesu może znacząco utrudniać realizację lokalnych potrzeb, dlatego, że głos mieszkańców nie zawsze bywa uwzględniany. W historii igrzysk można znaleźć wiele przykładów potwierdzających tę tezę, na szczęście są także przykłady pozytywne.

Wśród wielu miast-gospodarzy igrzysk najśłynniejszym, szeroko opisywanym i analizowanym przypadkiem jest Barcelona, organizator olimpiady w 1992 roku. Po raz pierwszy w historii organizację igrzysk sprzężono z procesem rewitalizacji. Odnowa przestrzeni przyczyniła się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej miasta. Znacząco wzrósł napływ turystów, co z kolei przełożyło się na wzrost dochodów miasta. Zjawisko to określono mianem „efektu barcelońskiego”⁴. Barcelona została zrewitalizowana w sposób kompleksowy. Przekształcono i zmodernizowano infrastrukturę transportową, w tkankę miejską wkomponowano nowe obiekty sportowe, powstały nowe przestrzenie publiczne. Igrzyska znacząco podniosły atrakcyjność turystyczną miasta i przyczyniły się do jego rozwoju ekonomicznego. Od tamtej pory Barcelona uważana jest za jedno z najbardziej atrakcyjnych i ważnych miast europejskich⁵. Jednak obecnie, po niemal ćwierćwieczu, można zaobserwować także negatywne skutki tego procesu i potrzebę ponownego podejścia do rewitalizacji, co można w tym wypadku określić mianem re-rewitalizacji. Główne problemy wynikły z faktu, że polityka budowlana w Barcelonie w ostatnich dekadach skupiona była głównie na projektowaniu i rewitalizacji przestrzeni publicznych. W tym czasie prawie całkowicie sprywatyzowano rynek mieszka-

³ Solberg A. H., Preuss H., *Major Sports Events and Long-Term Tourism Impacts*, „Journal of Sport Management”, No. 21, 2007, s. 213–234

⁴ Coates D., Humphreys B., *Professional Sports Facilities, Franchises and Urban Economic Development*, „Public Finance and Management”, No. 3(3), 2003, s. 335–357.

⁵ Kostrzewska M., Rembeza M., *European Football Championship – Euro 2012 in Poland: the Impact on the Host-cities’ Development*, „Journal of the US-China Public Administration”, Vol. 9, No. 10, 2010, s. 1215–22.

niowy i zaprzestano inwestowania w budownictwo socjalne⁶. Skutkiem tego zjawiska są obecnie rosnące potrzeby w zakresie mieszkań socjalnych i przestrzeni sąsiedzkich. Adresatami korzyści płynących z „efektu barcelońskiego” nie stali się lokalni mieszkańcy i ich podstawowe potrzeby mieszkaniowe. Omówienie aktualnych działań na rzecz oprawy tej sytuacji przedstawiono w dalszej części artykułu.

Z kolei przykładem takiego podejścia do organizacji igrzysk, które w najlepszy sposób wpisało się w potrzeby mieszkańców, wydaje się Sydney, miasto-gospodarz z 2000 roku. Przygotowaniu igrzysk także towarzyszyły znaczące w skali miast przekształcenia przestrzenne i procesy odnowy⁷. Park Olimpijski powstał na zdegradowanych terenach przemysłowych pomiędzy centralnymi dzielnicami miasta. Po zakończeniu igrzysk teren został udostępniony mieszkańcom w postaci otwartego parku, w którym korzystać można z rozległych terenów zielonych, obiektów sportowych, ścieżek edukacyjnych i przyrodniczych, tras rowerowych i joggingowych, placów zabaw, boisk i łąk, a nawet elementów sztuki plenerowej, wpisanych w krajobraz Parku Olimpijskiego. Obecnie wokół Parku powstają liczne nowe osiedla mieszkaniowe – igrzyska i rewitalizacja tego obszaru stały się motorem rozwoju całej dzielnicy. Sukces ten jest jednak bezpośrednio związany z powszechnym w Australii stylem życia, w którym niezwykle istotną rolę odgrywają uczestnictwo w sporcie i codzienna aktywność fizyczna⁸. Być może w innych uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych tak duży park o funkcjach rekreacyjnych, sportowych, edukacyjnych i widowiskowych nie cieszyłby się tak znaczną frekwencją i zainteresowaniem nie tylko mieszkańców, ale także szkół, klubów sportowych, turystów i kibiców.

Z obawy o rozdźwięk pomiędzy aspiracjami władz a oczekiwaniami mieszkańców, coraz częściej decyzje o organizacji wielkich imprez sportowych poprzedzane są konsultacjami społecznymi i referendum. Głównym powodem wycofywania kandydatur miast są albo zbyt wysokie koszty organizacji wielkich imprez, albo wyniki referendum wskazujące na inne potrzeby mieszkańców. Miastami, które w ostatnich latach wycofały się z organizacji igrzysk olimpijskich i europejskich były między innymi: Kraków, Sztokholm, Oslo, Monachium, Lwów. W zorganizowanym w Krakowie referendum mieszkańcy znaczną większością głosów sprzeciwili się kandydowaniu miasta na organiza-

⁶ Bodei S., *Nowe modele mieszkania i wspólnoty w Barcelonie*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni”, Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury nr 4 (51) 2015, s. 18–21.

⁷ Kamrowska-Załuska D., Kostrzewska M., *Wielkie wydarzenia jako katalizator procesów rewitalizacji*, „Problemy rozwoju miast”, Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, nr 2/2014, s. 57–70.

⁸ Kostrzewska M., Rembeza M., *Event Infrastructure – Short-lived or Forever?*, *Ambivalent Landscapes. Sorting out the present by designing the future: Public Spaces – Urban Cultures*, Conference Proceedings, Universidade Tecnica de Lisboa, 2012.

tora Zimowych Igrzysk Olimpijskich w roku 2022. Głównym powodem braku zgody była obawa, że organizacja wydarzenia pochłonie pieniądze, które mogłyby zostać przeznaczone na rozwiązanie aktualnych i palących problemów, jak choćby rozwiązanie kwestii ogrzewania kamienic. Mieszkańcy obawiali się, że ich lokalne potrzeby zejną na dalszy plan wobec zaangażowania miasta w organizację globalnej imprezy.

Polska gościła już jedną z największych imprez sportowych – Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej w 2012 roku, organizowane wspólnie z Ukrainą. Decyzja o organizacji Euro 2012 przyspieszyła w czasie realizację wielu projektów infrastrukturalnych. Wśród polskich miast wyłoniono cztery miasta, w których odbywały się mecze. W kontekście procesów rewitalizacji ciekawym przypadkiem jest Gdańsk. Nie posiadając odpowiedniego obiektu, władze miasta podjęły decyzję o budowie stadionu w zaniedbanej społecznie i wizerunkowo, częściowo przemysłowej dzielnicy Letnica, w miejscu istniejących do tej pory ogródków działkowych. W 2006 roku Letnica znalazła się w programie rewitalizacji, a bezpośrednią przyczyną tej ewaluacji były niedalekie w przyszłości wybory gospodarza Euro 2012⁹. Już po podjęciu przez UEFA decyzji o wyborze Polski, pod koniec 2007 roku, w Urzędzie Miejskim powstał referat ds. rewitalizacji, a jego pierwszym „produktem” był raport o Letnicy. Lokalizacja stadionu w Letnicy pociągnęła za sobą konieczność rewitalizacji samej dzielnicy, która ze względu na stopień degradacji przestrzennej, społecznej i ekonomicznej nie mogłaby stanowić właściwej oprawy dla funkcji o znaczeniu regionalnym, jaką jest stadion. Mieszkańcy Letnicy wiązali spore nadzieje z budową stadionu wiedząc, że ich dzielnica stanie się obiektem głównego zainteresowania w ciągu najbliższych kilku lat. Stanęli jednak przed koniecznością czasowej zmiany lokali na czas generalnych remontów budynków lub koniecznością wyprowadzenia się do innych lokali komunalnych, ponieważ część budynków Letnicy musiała zostać wyburzona w celu rozbudowy układu komunikacyjnego. Pomimo tych trudności, większość mieszkańców widziała raczej otwierające się nowe szanse w związku z organizacją Euro (odnowa przestrzeni dzielnicy, nowe miejsca pracy, możliwość otwarcia nowej działalności w związku z sąsiedztwem stadionu) niż pogorszenie się sytuacji, dlatego miasto nie spotkało się z żadnymi poważniejszymi niepokojami społecznymi. Widocznym efektem organizacji Euro 2012 jest pierwszy etap rewitalizacji Letnicy, zarówno w jej przestrzennym, jak i społecznym aspekcie. Dla mieszkańców organizowano warsztaty i spotkania, mające na celu ich aktywizację zawodową i włączenie społeczne. W pobliżu stadionu powstało także nowoczesne centrum kongresowo-wystawiennicze Amber EXPO. Nie należy jednak zapominać, że zmiany te zostały dokonane wyłącznie dzięki organizacji Euro 2012 i gdyby nie Mistrzostwa, Letnica długo musiałaby czekać na swoją kolej. Obecnie jest szansa, że nowe inwestycje, zmiana wizerunku dzielnicy i rewitalizacja wpłyną na trwałe zmniejszenie występujących do tej pory patologii społecznych.

⁹ Kostrzewska M., Rembeza M., *European Football Championship...*

2. Lokalne wydarzenia sportowe

O ile coraz częściej można zaobserwować wycofywanie się nawet bogatych miast z kandydowania na organizatora wielkich imprez sportowych, o tyle w miastach Europy i świata stale rośnie oferta różnego rodzaju lokalnych imprez rekreacyjnych i sportowych, angażujących mieszkańców, promujących zdrowy tryb życia i zachęcających ich do czynnego uczestnictwa w kulturze fizycznej oraz integracji. Związek tego typu wydarzeń z rewitalizacją może być bezpośredni lub pośredni.

Organizacja wydarzeń integrujących i włączających lokalną społeczność jest cennym elementem rewitalizacji społecznej, bez której nie można mówić o pełnym procesie rewitalizacji. Wiele form sportu i rekreacji wymusza bezpośredni kontakt i nawiązywanie relacji, ale także integrację bez względu na wiek, płeć, status ekonomiczny czy pochodzenie, dlatego organizowanie imprez sportowo-rekreacyjnych włączających i integrujących lokalne społeczności może być skutecznym narzędziem rewitalizacji społecznej.

Przykładem działań zmierzających do integracji wspólnot sąsiedzkich poprzez sport jest Barcelona, której przypadek i negatywne skutki zbyt dużego nacisku na kształtowanie przestrzeni publicznej bez uwzględnienia potrzeb mieszkańców zostały omówione w rozdziale pierwszym. Jako remedium na brak przestrzeni sąsiedzkich, współdzielonych przez lokalne grupy użytkowników, urząd miasta zaczął organizować konkursy grantów, których celem jest wsparcie finansowe projektów zmierzających do integracji sąsiedzkiej i dzielenia się dobrem wspólnym¹⁰. Jednym ze zwycięskich projektów z roku 2015 znajduje się taki, w którym przewidziano realizację dzielnicowej stołówki socjalnej, obszernego podwórka, ogródka miejskiego i wielofunkcyjnego terenu sportowego. W projekcie tym szczególny nacisk położono na integrujące i włączające formy działalności sąsiedzkiej, w tym aktywność sportową. Na przykładzie Barcelony widać też symptomatyczny zwrot od globalnej imprezy, jaką były Igrzyska w roku 1992, do tak pożądaných obecnie form aktywności fizycznej w ramach grup sąsiedzkich. W Barcelonie mnożą się obecnie usługi i przestrzenie współdzielone, takie jak miejsca zbiorowego żywienia i pracy¹¹. Wydaje się, że także aktywność fizyczna bardzo dobrze wpisuje się w ten kierunek.

Podobne działania na rzecz powstawania przestrzeni dla integracji społecznej poprzez ruch i aktywność na świeżym powietrzu podejmowane są także w Rzymie. Tamtejszy miejski wydział środowiska powierzył nieużywane tereny zielone dzielnicowym stowarzyszeniom, aby te mogły utworzyć na nich ogólnodostępne boiska sportowe i ogrody, używać je i dbać o nie. Projekt ten, pod nazwą „Delibera per spazi Verdi”, został sfinansowany przez Unię Europejską w ramach programu „Użycie tymczasowe jako narzędzie rewitalizacji

¹⁰ Bodei S., *Nowe modele mieszkania i wspólnoty...*

¹¹ *Ibidem.*

miasta”¹². Tymczasowe przekazanie przestrzeni publicznej w ręce konkretnych społeczności skutkuje większą dbałością o tę przestrzeń oraz, co ważniejsze, zmianą jej percepcji. Przestrzeń do tej pory „publiczna”, rozumiana jako „wszystkich, czyli niczyja”, zaczyna być odbierana jako „nasza”, „wspólna”, przez co traktowana jest jako przedłużenie przestrzeni prywatnej.

Wśród organizowanych przedsięwzięć lokalnych można wyróżnić także grupę wydarzeń, które nie są bezpośrednio powiązane z procesami rewitalizacji społecznej, ale pełnią taką samą rolę – sprzyjają integracji sąsiedzkiej i wzmacnianiu więzi w ramach lokalnych społeczności. Do tej grupy można zaliczyć coraz częstsze działania samorządów lub bezpośrednio władz poszczególnych szkół, mające na celu nieodpłatne udostępnianie mieszkańcom szkolnych terenów i obiektów sportowych po godzinach pracy szkoły. Efektem takich inicjatyw są powstające nieformalne drużyny sąsiadów i rodziców dzieci uczęszczających do danej szkoły, a także organizowanie wspólnych zajęć dla dorosłych i dzieci, pozwalających na jednoczesne uczestnictwo dzieci i ich rodziców, co dodatkowo zachęca dzieci do podejmowania aktywności fizycznej.

Ciekawym przykładem imprezy aktywizującej mieszkańców z obwodów trzech szkół była zorganizowana przez Urząd Miasta Gdańska we wrześniu i październiku 2015 roku „Bitwa na kilometry”. Jej celem było zainspirowanie zarówno dzieci, jak i dorosłych, do jak najczęstszego chodzenia pieszo, korzystania z rowerów, hulajnóg, czy rolek, zwłaszcza na niewielkich dystansach. Trzy gdańskie szkoły podjęły się wspólnie zadania symbolicznego okrążenia Ziemi (pokonania pieszo, rowerem, hulajnogą lub na rolkach dystansu równego 40 tysiącom km) w ciągu 30 dni. W zabawie brały udział dzieci, ich rodziny i nauczyciele. Dodatkowym, motywującym elementem imprezy była rywalizacja pomiędzy poszczególnymi szkołami. Zakładany cel udało się pokonać w niecałe pięć dni. Po zakończeniu imprezy w Gdańsku wydarzenie przeniosło się do Londynu, wcześniej odbyło się także w innych europejskich miastach. Podczas trwania „Bitwy na kilometry” można było zaobserwować dużo większą liczbę osób na ulicach osiedli, spacerujących lub poruszających się rowerami czy hulajnogami całymi rodzinami pomiędzy czytnikami kart zliczającymi przebyte kilometry. Ludzie uśmiechali się do siebie, pozdrawiali i mieli poczucie uczestniczenia w jednoczącym i jednocześnie przyjemnym wydarzeniu. Nawiązano nowe znajomości, a duża liczba dzieci jeździ od tamtej pory regularnie do szkoły rowerem lub hulajnogą.

3. Oddolne inicjatywy sportowe podejmowane przez lokalne społeczności

Poza lokalnymi wydarzeniami sportowo-rekreacyjnymi organizowanymi przez różnego rodzaju instytucje i organizacje, w przestrzeni miast coraz częściej

¹² Polyák L., *Społeczny dostęp do przestrzeni publicznych*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni”, Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury nr 4 (51) 2015, s. 22–28.

zauważyć można inicjatywy oddolne, podejmowane wyłącznie przez mieszkańców, bez udziału instytucji zewnętrznych. Inicjatywy te wynikają bezpośrednio z konkretnych potrzeb i chęci zmiany w swoim lokalnym środowisku, także w zakresie sportu i rekreacji. Proces rewitalizacji, jak wynika ze wzmiankowanej wcześniej ustawy, ma służyć przede wszystkim lokalnej społeczności, zatem powinien być ściśle powiązany z jej potrzebami i wynikającymi z nich podejmowanymi inicjatywami.

Przykładem oddolnej inicjatywy sportowej, która wpisuje się w proces rewitalizacji, jest projekt realizowany od 2015 roku w Warszawie przez Fundację Nasze Boisko. Inicjatywa „Nasze Boisko” została założona w śródmiejskiej dzielnicy Warszawy, na Powiślu, przez grupę mieszkańców będących entuzjastami sportów zespołowych. Jej głównym celem jest integracja lokalnej społeczności poprzez wspólne uprawianie sportu w formie trzech gier zespołowych: koszykówki, siatkówki i piłki nożnej. Aby zdefiniować to zjawisko, twórcy inicjatywy stworzyli nieistniejące w teorii sportu i rekreacji ruchowej pojęcie „sportu sąsiedzkiego”. Jego źródłem jest pojęcie sportu powszechnego, zastępowanego coraz częściej pojęciem sportu dla wszystkich, hasła uznawanego i realizowanego na całym świecie i przez wszystkie instytucje sportowe z Międzynarodowym Komitetem Olimpijskim włącznie. Sport dla wszystkich to każda aktywność ruchowa, do której włączać należy przedstawicieli wszystkich grup społecznych, niezależnie od wieku i stopnia sprawności. Jego celem nie jest dążenie do profesjonalizacji, ale sama przyjemność wyływająca z ruchu, z przebywania z innymi oraz potrzeba troski o własne zdrowie i dobre samopoczucie^{13,14}. Sport sąsiedzki natomiast, utożsamiając się z powyższą ideą, koncentruje się przede wszystkim na integracji grup sąsiedzkich skupionych wokół wspólnego boiska w bezpośredniej bliskości miejsca zamieszkania. Koncentracja na integracji sąsiedzkiej wynika z kilku powodów. W Polsce jedną z najczęstszych przyczyn niepodejmowania żadnej aktywności fizycznej jest przekonanie o zbyt dużej odległości infrastruktury sportowej od miejsca zamieszkania. Z kolei osoby aktywne fizycznie gotowe są podejmować długotrwały wysiłek dojeżdżania do obiektów i urzędzeń sportowych, np. na drugi koniec miasta, nie zauważając, że takie zajęcia można zorganizować w sąsiedztwie – np. na osiedlowym czy szkolnym boisku¹⁵. Bardzo istotna jest także kwestia wzmocnienia relacji sąsiedzkich w warunkach dużego miasta, gdzie wiele osób jest napływowych i niezintegrowanych ze społecznością, część stanowią także cudzoziemcy i imigranci. Sport sąsiedzki może stać się skutecznym i szeroko dostępnym narzędziem włączenia społecznego i tworzenia lo-

¹³ *Worldwide Experiences and Trends in Sports for All*, ed. L.P. DaCosta, A. Miragaya, Oxford 2002.

¹⁴ Gołdys A., Derlatka I., Ślifirska O., Tadeusiak-Jeznach K., *Sport dla wszystkich. Zdrowie dla każdego. Poradnik dla animatorów sportu*, Ludowe Zespoły Sportowe, Warszawa 2012.

¹⁵ Kostrzewska M., *Przestrzeń miejska areną sportu*, „Pomorski Przegląd Gospodarczy «Jaka strategia dla sportu?»”, Nr 3/2013 (58), s. 21-29.

kalnej wspólnoty dzięki opracowanej i wdrażanej metodyce. Jej najważniejsze założenia to: przede wszystkim do programu można włączyć te boiska, które pełnią funkcję ogólnodostępnej przestrzeni publicznej w bezpośredniej bliskości miejsc zamieszkania. Mieszkańcy muszą mieć zapewnioną możliwość dostarcia na boisko w ciągu kilku-kilkunastu minut na piechotę lub rowerem. Boisko musi być oświetlone oraz podzielone na trzy strefy umożliwiające jednocześnie grę w siatkówkę, koszykówkę i piłkę nożną. Boisku musi towarzyszyć plac zabaw, aby można było przyjść z małymi dziećmi i zapewnić im bezpieczne i atrakcyjne spędzanie czasu na świeżym powietrzu. Starsze dzieci mogą uczestniczyć w grach na boisku. Gry na boisku są zorganizowane w formie regularnych, cotygodniowych spotkań, zawsze w tym samym dniu i o tej samej porze – w niedzielę o godz. 18.00, aby jak najskuteczniej wpłynąć na zmianę codziennych nawyków. Do gry włączani są wszyscy chętni, bez względu na płeć, wiek, umiejętności sportowe, status społeczny i ekonomiczny. Istotnym założeniem, sprzyjającym włączaniu i integracji, jest wykluczenie elementu rywalizacji i zastąpienie go przyjemnością czerpaną z samego faktu grania i współpracy na boisku. Uczestnictwo w spotkaniach jest całkowicie bezpłatne, nie trzeba rezerwować miejsc ani dokonywać jakichkolwiek zapisów, wystarczy przyjść.

Pierwsza, pilotażowa edycja programu, która odbyła się w 2015 roku, realizowana była na boisku szkolnym, które jednocześnie jest udostępnione dla lokalnej społeczności po godzinach pracy szkoły. Co istotne, boisko znajduje się w śródmiejskiej dzielnicy Powiśle, charakteryzującej się bardzo dużym zróżnicowaniem społecznym, przestrzennym i ekonomicznym mieszkańców. W historyczną zabudowę z przełomu XIX i XX wieku oraz wczesno- i późnomodernistyczną wplataną są nowoczesne apartamentowce. Dzielnica wyposażona jest we wszystkie niezbędne funkcje miejskie, co jest jej niewątpliwym atutem. Jest też bardzo dobrze skomunikowana z pozostałymi częściami miasta. Jednak do tej pory wyraźnie brakowało przedsięwzięć mających na celu integrację mieszkańców, zwłaszcza pochodzących z różnych środowisk. Po przeprowadzeniu pierwszej edycji programu można powiedzieć, że w pełni trafił on w potrzeby lokalnej społeczności. W kwietniu 2016 roku zachęceniu organizatorzy uruchomili drugą edycję programu, realizowanego jednocześnie już na ponad dwudziestu boiskach w wielu warszawskich dzielnicach. Na czym polegał zatem sukces pierwszej edycji? Przede wszystkim zaobserwowano efekty społeczne i przestrzenne realizacji programu. Projekt spotkał się z bardzo dużym zainteresowaniem, w sumie wzięło w nim udział ponad 250 osób. Zaobserwowano wykreowanie się lokalnych więzi, które przeniosły się poza boisko i przybierają aktualnie postać bogatego w formy „sąsiedzkiego networkingu”. Powstało Forum Liderów Sportu Sąsiedzkiego, które jest platformą komunikacyjną i narzędziem do pozyskiwania kolejnych lokalnych liderów, którzy chcą się zaangażować w projekt i organizować spotkania na kolejnych, włączanych do programu boiskach. Z kolei do najważniejszych efektów przestrzennych zaliczyć można znaczący wzrost wykorzystania boiska jako prze-

strzeni publicznej. Pomimo, że boisko jest udostępnione do użytku publicznego (poza godzinami pracy szkoły), do wdrożenia programu pozostawało praktycznie nieużywane. Nie odbywały się na nim żadne formy zajęć zorganizowanych. Po uruchomieniu programu wykorzystanie boiska wzrosło z 3% do 22%, co jest znaczącą zmianą. Co szczególnie istotne, zauważono zwiększającą się troskę o jakość przestrzeni wspólnej: uczestnicy spotkań z własnej inicjatywy zaczęli uzupełniać braki w wyposażeniu boiska, naprawiali zepsuty sprzęt oraz dbali, aby np. nie śmiecić i nie palić papierosów w czasie trwania gier sportowych. Zaobserwowane efekty przestrzenne i społeczne programu doskonale wpisują się zatem w cele rewitalizacji¹⁶.

Oddolne, nieformalne i niezinstytucjonalizowane inicjatywy oraz działalność organizacji pozarządowych zaczynają być coraz bardziej doceniane przez władze samorządowe, np. w Pruszkowie został zorganizowany konkurs, gdzie jedną z kategorii była „oddolna inicjatywa sportowa, która wpływa na rozwój sportu w Pruszkowie; wydarzenie, akcja społeczna lub oddolna inicjatywa mieszkańców, która motywuje do ruchu i aktywności sportowej (cykliczne lub jednorazowe wydarzenie; każda dyscyplina sportu)”¹⁷.

Jak z kolei głosi *Poradnik Młodych Inicjatyw*: „Wyjątkowość inicjatyw polega na tym, że służą rozwiązywaniu problemów i zaspokajaniu potrzeb lokalnych. Są widziane oczami osób, których problem dotyczy i wymagają głównie ich aktywności. Inicjatywy zawsze służą dobru wspólnemu”¹⁸. Te właśnie wartości inicjatyw – przede wszystkim bezpośrednie zaangażowanie zainteresowanych i nastawienie na rozwiązanie konkretnych, rzeczywistych problemów – pozwalają postrzegać je jako jedno z możliwych narzędzi rewitalizacji, także w odniesieniu do sportu i rekreacji ruchowej.

Zakończenie – wnioski

Opisane w artykule wydarzenia oraz inicjatywy sportowe i rekreacyjne pokazują, że ich związki z rewitalizacją przestrzeni miejskiej są możliwe we wszystkich rodzajach przedsięwzięć, niezależnie od ich rangi – począwszy od lokalnego, sąsiedzkiego grania na boisku, a skończywszy na globalnych igrzyskach olimpijskich. Im jednak wyższa ranga imprezy, tym bardziej działania rewitalizacyjne sprzyjają podnoszeniu wizerunku zewnętrznego miasta i jego obszarów i dotyczą przekształceń przestrzeni publicznej, zaś mniej powiązane są z rzeczywistymi problemami lokalnych społeczności. Z kolei inicjatywy oddolne skupiają się przede

¹⁶ Kostrzewska M., *Neighbourhood Sport as a Tool of Urban Regeneration – a Warsaw Case Study*, 3rd Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2016, Conference Proceedings, Book 4, Volume II, Architecture and Design, s. 433–440.

¹⁷ <http://op.powiat.pruszkow.pl/News/pruszkow-mowi-final-konkursu>, dostęp dnia 25.04.2016.

¹⁸ *Poradnik Młodych Inicjatyw „Od Inspiracji do Realizacji, czyli słów kilka o inicjatywach oddolnych”*, Stowarzyszenie Integracja i Rozwój, Kielce 2014.

wszystkim na integracji mieszkańców i włączeniu społecznym poprzez różne formy aktywności fizycznej, co może być cennym elementem procesu rewitalizacji społecznej. Można zatem stwierdzić, że procesy rewitalizacji powiązane z największymi wydarzeniami sportowymi o zasięgu globalnym, narzucanymi odgórnie, dotyczą bardziej rewitalizacji przestrzennej i służą podnoszeniu konkurencyjności miasta jako całości, zaś lokalne wydarzenia i oddolne inicjatywy powiązane są przede wszystkim z rewitalizacją społeczną.

Opisane inicjatywy i projekty wskazują na silną obecnie potrzebę tworzenia przestrzeni publicznych, ale nie ogólnomiejskich i często anonimowych, ale miejscowych, sprzyjających integracji lokalnych społeczności i zacieśnianiu więzi sąsiedzkich. Taka przestrzeń, pozostając publiczną i ogólnodostępną, jednocześnie mogłaby służyć tworzeniu wspólnoty i powstawaniu więzi społecznych, można więc zatem mówić o poszukiwaniu nowego modelu przestrzeni publicznej¹⁹. Wyrazem takiego zapotrzebowania są badania zlecone w ostatnim czasie przez władze Warszawy w celu przeanalizowania sieci miejsc, które sprzyjają społecznym aktywnościom i wyodrębnienia tzw. centrów lokalnych. Za centra lokalne zostały uznane te miejsca, które są powszechnie dostępne, są wielofunkcyjne (z uwzględnieniem możliwości wymienności funkcji w zależności od pory dnia czy roku), znajdują się w niewielkiej odległości od miejsc zamieszkania, służą wymianie: handlowej, intelektualnej, społecznej, mają ofertę dla różnych grup wiekowych i społecznych, łączą ludzi i budują lokalną wspólnotę oraz mają stałą grupę użytkowników. Pożądane jest także, by miały przyjemną formę urbanistyczną oraz niepowtarzalny charakter, budujący lokalną tożsamość. Przy tak określonych kryteriach odrzucono place o znaczeniu ogólnomiejskim, duże kubaturowe obiekty handlowe lub handlowo-biurowe pozbawione zarówno przestrzeni publicznej, jak i potencjału wytworzenia jej wokół²⁰. Zastanawiającym jest, iż żadne z miejsc, które zostało wyodrębnione jako „centrum lokalne”, nie zawiera funkcji sportu ani rekreacji ruchowej, co najwyżej możliwość spacerowania. To oznacza, że w Warszawie przestrzenie i miejsca sportowo-rekreacyjne nie są „podłączone” do sieci centrów lokalnych, pomimo integrującej i włączającej funkcji sportu.

Z analizy studiów przypadków wynika także, że istotne jest nie tyle projektowanie i tworzenie nowych przestrzeni dla funkcji sportu i rekreacji, ale przede wszystkim umiejętne wykorzystanie terenów i obiektów już istniejących. Przy obecnym nasyceniu zwłaszcza dużych miast w bazę sportowo-rekreacyjną dużo bardziej praktyczne z ekonomicznego i funkcjonalnego punktu widzenia jest właściwe wykorzystanie terenów i obiektów poprzez udostępnienie ich mieszkańcom, a nie inwestowanie za wszelką cenę w nową infrastrukturę. Jak pokazuje projekt „Nasze Boisko”, szkolne i publiczne boiska sportowe mogą same tworzyć sieć ogólnodostępnych, miejskich przestrzeni sportowych, jednak wartość tych

¹⁹ Sadowy K., Happach M., *Przestrzeń publiczna jako wyzwanie społeczne*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni”, Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury nr 4 (51) 2015, s. 86–92.

²⁰ *Ibidem*.

przestrzeni byłaby większa, gdyby jednocześnie uzupełniały one sieć centrów lokalnych, czyli integrujących i włączających przestrzeni publicznych. Publiczne tereny sportowe i rekreacyjne stanowią jeden z elementów systemu miejskich przestrzeni publicznych. Sieciowość dotyczy wielu aspektów miejskiej struktury i infrastruktury – dróg pieszych, kołowych i rowerowych, zieleni miejskiej w formie tak pożądanego korytarzy ekologicznych, zwartych struktur zabudowy – tylko „pracując w sieci” mogą one zapewniać mieszkańcom dostęp do wszelkich funkcji miejskich i właściwe powiązania pomiędzy nimi. To samo dotyczy terenów i urządzeń sportowo-rekreacyjnych.

W większości omówionych projektów i inicjatyw najważniejsze jest dzielenie się i bycie razem. W zakresie sportu i rekreacji, cele te, przełożone na język architektury, zakładają rewitalizację oraz projektowanie i realizowanie powiązanych z zespołami mieszkaniowymi przestrzeni umożliwiających podejmowanie aktywności fizycznej, a dzięki temu integrację, spotkania sąsiedzkie, tworzenie nowych relacji między przestrzenią publiczną a prywatną. Pomimo coraz większej liczby takich przedsięwzięć, obserwowanych w wielu miastach, wciąż jednak brakuje stosownego ustawodawstwa sprzyjającego zarządzaniu tego typu inicjatywami i pozyskiwaniu na nie dotacji. Na szczęście zaczyna się to zmieniać i coraz więcej samorządów przeznacza środki na wsparcie inicjatyw organizacji pozarządowych czy też nieformalnych inicjatyw podejmowanych przez mieszkańców. Pokazują one, dużo istotniejsze niż budowanie nowych, kosztownych urządzeń sportowo-rekreacyjnych, jest zachęcanie mieszkańców do wyjścia z domu i integrowanie się w przestrzeni już zbudowanej. Ożywienie przestrzeni i jej właściwe wykorzystanie może wpłynąć na podniesienie jej jakości, zwłaszcza w kontekście „oswojenia” i „udomowienia”, co następnie może prowadzić do zmiany „przestrzeni” w „miejsce”. Procesy rewitalizacji mogą być zatem wzmacniane przedsięwzięciami i wydarzeniami sportowymi każdej rangi. Największe znaczenie w tym kontekście ma bowiem włączająca i integrująca rola sportu i rekreacji. Jest ona coraz częściej w tych procesach zauważana, choć wydaje się, że jeszcze niewystarczająco doceniona. Sport i rekreacja ruchowa mogą zatem stanowić nie tylko cenny element, ale wręcz narzędzie procesu rewitalizacji.

Bibliografia

1. Bodei S., *Nowe modele mieszkania i wspólnoty w Barcelonie*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni”, Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury nr 4 (51) 2015, s. 18–21.
2. Coates D., Humphreys B., *Professional Sports Facilities, Franchises and Urban Economic Development*, „Public Finance and Management”, No. 3(3), 2003, s. 335–357.
3. Gołdys A., Derlatka I., Ślifirska O., Tadeusiak-Jeznach K., *Sport dla wszystkich. Zdrowie dla każdego. Poradnik dla animatorów sportu*, Ludowe Zespoły Sportowe, Warszawa 2012.

4. <http://op.powiat.pruszkow.pl/News/pruszkow-mowi-final-konkursu>, dostęp dnia 25.04.2016.
5. Kamrowska-Załużska D., Kostrzewska M., *Wielkie wydarzenia jako katalizator procesów rewitalizacji*, „Problemy rozwoju miast”, Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, nr 2/2014, s. 57–70.
6. Kostrzewska M., *Neighbourhood Sport as a Tool of Urban Regeneration – a Warsaw Case Study*, 3rd Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2016, Conference Proceedings, Book 4, Volume II, Architecture and Design, s. 433–440.
7. Kostrzewska M., *Przestrzeń miejska areną sportu*, „Pomorski Przegląd Gospodarczy «Jaka strategia dla sportu?»”, Nr 3/2013 (58), s. 21–29.
8. Kostrzewska M., Rembeza M., *European Football Championship – Euro 2012 in Poland: the Impact on the Host-cities’ Development*, “Journal of US-China Public Administration”, Vol. 9, No. 10, 2010, s. 1215–22.
9. Kostrzewska M., Rembeza M., *Event Infrastructure – Short-lived or Forever?*, Ambivalent Landscapes. Sorting out the present by designing the future: Public Spaces – Urban Cultures, Conference Proceedings, Universidade Tecnica de Lisboa, 2012.
10. Polyák L., *Społeczny dostęp do przestrzeni publicznych*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni”, Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury nr 4 (51) 2015, s. 22–28.
11. *Poradnik Młodych Inicjatyw „Od Inspiracji do Realizacji, czyli słów kilka o inicjatywach oddolnych”*, Stowarzyszenie Integracja i Rozwój, Kielce 2014.
12. Postawka M., *Sport in the Space of Contemporary City*, „Research Yearbook”, Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku, Gdańsk 2005.
13. Sadowy K., Happach M., *Przestrzeń publiczna jako wyzwanie społeczne*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni”, Kwartalnik Małopolskiego Instytutu Kultury nr 4 (51) 2015, s. 86-92.
14. Solberg A. H., Preuss H., *Major Sports Events and Long-Term Tourism Impacts*, “Journal of Sport Management”, No. 21, 2007, s. 213–234.
15. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dz. U. z 2015 r., poz. 1777.
16. *Worldwide Experiences and Trends in Sports for All*, ed. L.P. DaCosta, A. Miragaya, Oxford 2002.

Streszczenie

Artykuł opisuje powiązania pomiędzy procesami rewitalizacji przestrzeni miejskiej, a wydarzeniami i inicjatywami sportowymi różnej skali i rangi. Można wyodrębnić trzy główne uwarunkowania występowania tych powiązań: 1) podczas organizacji największych wydarzeń sportowych o zasięgu globalnym, takich jak igrzyska olimpijskie oraz mistrzostwa Świata i Europy w piłce nożnej; 2) podczas przedsięwzięć aktywizujących mieszkańców w formie lokalnych wydarzeń sportowych, organizowanych przez samorządy, instytucje i organizacje zaangażowane w lokalne procesy rewitalizacji; 3) podczas oddolnych inicjatyw sportowych podejmowanych samodzielnie przez społeczności lokalne.

Pomimo silnych związków sportu i rekreacji z przestrzenią miasta, w Polsce stosunkowo rzadko można zaobserwować wykorzystanie cech i wartości sportu w procesie rewitalizacji przestrzeni miejskiej. W krajach wysoko rozwiniętych jest to zjawisko coraz bardziej powszechne. Na podstawie tej obserwacji postawiono następujące pytania badawcze: Które z przedstawionych powiązań można uznać za najbardziej skuteczne w procesie odnowy przestrzeni miejskiej? Jakie znaczenie ma „odgórność” i „oddolność” wydarzeń? Co jest największą wartością związku sportu i rewitalizacji? W artykule przeanalizowano studia przypadków wybranych miast, polskich i zagranicznych, odnoszących się do wydarzeń i inicjatyw sportowych powiązanych z procesami odnowy miejskiej.

Opisane wydarzenia pokazują, że im wyższa ranga imprezy, tym bardziej działania rewitalizacyjne sprzyjają podnoszeniu wizerunku zewnętrznego miasta i dotyczą przekształceń przestrzeni publicznej, zaś mniej powiązane są z rzeczywistymi problemami lokalnych społeczności. Z kolei inicjatywy oddolne skupiają się przede wszystkim na integracji mieszkańców i włączeniu społecznym poprzez różne formy aktywności fizycznej, co może być cennym elementem procesu rewitalizacji społecznej.

Summary

The article describes the links between the processes of urban regeneration and the sporting events and initiatives of different scale and rank. Three main conditions of the existing of these links can be extracted: 1) during the organization of the sporting mega-events of the global range, like the Olympic Games and the World and European Football Championships; 2) during the projects activating the residents in the form of the local sporting events, organized by the local authorities, institutions and organizations engaged in the local processes of urban revitalization; 3) during the bottom-up sporting initiatives undertaken by the local communities themselves.

Despite the strong connections between sport and recreation and the urban space, the use of the features and values of sport in the processes of urban regeneration can be observed in Poland relatively rarely. In the developed coun-

tries this phenomenon is more and more common. Based on these observations the following research questions had been put: Which of the presented solutions could be considered as the most effective in the process of urban regeneration? What is the significance of the “bottom-up’ and “top-down” events. What is the greater value of sport and revitalization? In the paper different case studies have been discussed, both Polish and foreign, related to the sporting events and initiatives linked to the process of urban regeneration.

The described events show, that the higher rank of the event is, the more the regeneration processes improve the image of the city and are related to the transformations of the public space, but are less connected with the real needs of the local communities. In turn, the bottom-up initiatives most of all are focused on the integration of the residents and their social inclusion through the different forms of the physical activities. This can be the significant element of the social revitalization process.

Informacja o autorze

dr inż. arch. Małgorzata Kostrzewska,
Politechnika Gdańska,
Wydział Architektury,
Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego,
e-mail: malgorzata.kostrzewska@pg.gda.pl

